

Ольга Костиук,
аспірантка,
Національний університет
«Острозька академія»

ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ В НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ ШКІЛ КАНАДИ)

Стаття присвячена проблемі булінгу в освітніх закладах Канади. Розглядаються види булінгу, їх вплив на особистість, шляхи подолання проявів насильства в школі та створення сприятливого мікроклімату. Охарактеризовано ознаки безпечних шкіл та рекомендації щодо запровадження антибулінгових програм.

Olha Kostiuk

PREVENTION OF BULLYING IN THE EDUCATIONAL SETTING (ON THE EXAMPLE OF SCHOOLS IN CANADA)

The article features the problem of bullying in the educational institutions in Canada. Different types of bullying and their effect on a student's personality are presented. The strategies to overcome bullying in schools and recommendations of anti-bullying programmes in schools are provided.

Позитивне та безпечне освітнє середовище в школі є однією з умов навчальної успішності та саморозвитку учня. Безперечно, булінг є негативним соціальним явищем, до того ж, як засвідчує статистика, вельми поширеним у всьому світі. Наслідки булінгу можуть чинити травматичний вплив як на фізичне, так і психічне здоров'я дитини або підлітка. Учні, які стали жертвами шкільного насильства, страждають від низької самооцінки, депресивних станів, тривоги, знервованості, іноді підвищення агресивності, замкнутості тощо. Це не може не впливати на результативність навчальної діяльності школярів. Для учнів-кривдників наслідки булінгу теж невтішні. Пройгнорувавши та не вживши необхідних заходів щодо виправлення такої поведінки, існує велика ймовірність, що школярі-кривдники також в дорослому віці будуть схильними до асоціальної, девіантної поведінки.

Булінг – це зазвичай повторювана навмисна поведінка, спрямована на завдання шкоди іншій людині або людям та приниження жертви. Агресор має більше влади, сили або вищий статус, ніж потерпілий. Кривдником вважається людина, яка здійснює, допомагає здійснювати або підбурює інших до булінгу. Розрізняють булінг фізичний, вербальний, соціальний та/або електронний [1, с. 11]. Розглянемо типи булінгу детальніше у таблиці 1.

Таблиця 1

Типи булінгу

Фізичний булінг	Психологічний булінг		
	Вербальний	Соціальний	Електронний
- удар (руками, ногами) - штовхання - стусани - крадіжка - агресія серед пар, які зустрічаються (<i>dating violence</i>)	- образи - прозивання - коментарі щодо зовнішнього вигляду чи манери говорити - погрози - статево домагання - образливі коментарі стосовно етнокультурної приналежності особи	- пліткування - поширення неправдивих чуток - ігнорування - виключення особи з групових видів діяльності, її неприйняття	- пересилання образливих зображень чи коментарів, повідомлень через емейл, чати і т.п., з використанням сучасних засобів для спілкування

У 2009 році в Канаді було створено програму «Зупини Булінг» (*Stop a Bully*), яка дає можливість учням поскаржитися, якщо вони стали жертвою чи свідком булінгу, гарантуючи їм анонімність та безпеку. Відповідно до кількості заяв, надісланих в період з травня 2009 по червень 2013 рр., пропонуємо розглянути діаграму найпоширеніших форм булінгу в школах Канади (рис. 1) [4].

Ефективним способом боротьби з булінгом є створення позитивної шкільної культури, яка базується на повазі один до одного та толерантності, а також чітких вимогах щодо правил поведінки в школі [3]. Сприятливий клімат на уроці може зменшити психологічну та фізичну агресію. Ознаками позитивного клімату на навчальному занятті є методи навчання, які зорієнтовані на учня; предмети життєвого спрямування; можливості для навчальних досягнень; позитивні відносини між учнями та вчителем, суспільне зобов'язання; дружній колектив; чіткі правила та обмеження поведінки [3].

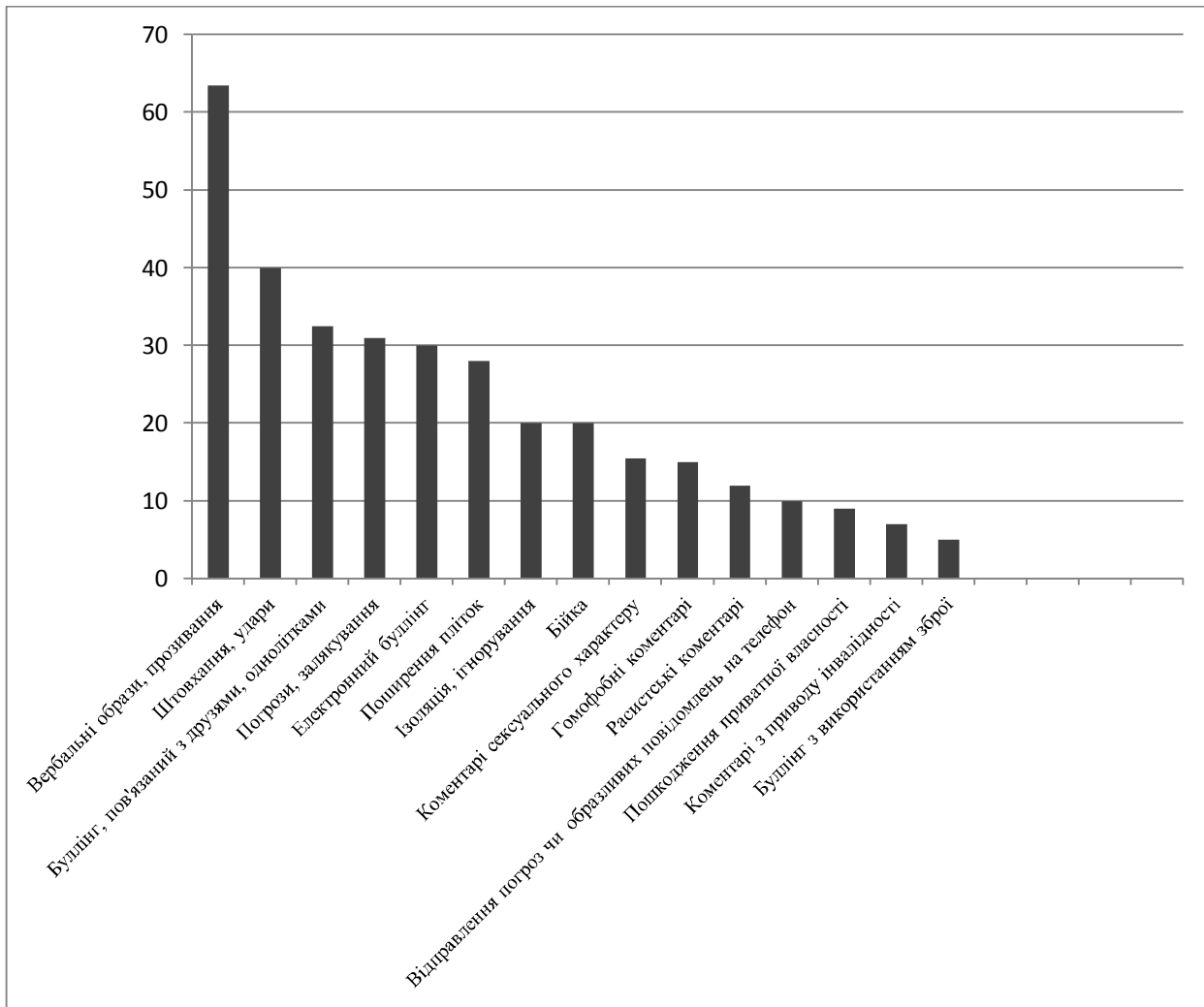

Рис. 1. Найпоширеніші види булінгу в школах Канади

Школи Канади керуються низкою законів, які забороняють насильство в школах. Перш за все, згідно з Конвенцією ООН про права дитини, кожна дитина має право на безпеку вдома, в сім'ї та громаді. У кожній провінції є Закони про Освіту, які закріплюють створення безпечного навчального середовища. Наприклад, *Законом про Освіту провінції Онтаріо (The Education Act)* визначається Кодекс Поведінки в школі (Code of Conduct). Його завданнями є створення навчального середовища, у якому:

- до всіх учнів та працівників ставляться з повагою, особливо до шкільного керівництва;
- виховується громадянська відповідальність (через заохочення до участі в громадському житті школи);
- заохочуються ненасильницькі способи вирішення конфліктів;
- здійснюються заходи для безпеки людей в школі;
- вживаються заходи проти вживання алкоголю та наркотиків;
- відбувається попередження булінгу в школах [5].

Відповідно до Закону про Освіту (1990), в Онтаріо щороку відбувається *Тиждень Обізнаності та Попередження Булінгу* (починається з третьої неділі листопада), мета якого – інформувати про булінг, його негативні наслідки та шляхи попередження цього явища [5]. Також в провінції Онтаріо в лютому 2010 р. вступив в дію *Закон про Безпеку в Школах (Safe Schools Act and Regulations)*, згідно з яким шкільний персонал повинен доповідати про випадки, які загрожують безпеці учнів та відповідним чином реагувати. Підставами для доповідної записки можуть бути: заподіяння серйозної фізичної шкоди іншій дитині; володіння алкоголем чи наркотиками; вживання лайливих слів у розмові з вчителем чи іншою людиною, яка займає керівну посаду; вчинення вандалізму в школі чи на її території, що спричинило значну матеріальну шкоду; булінг; будь-які інші дії, визначені у статуті Шкільної Ради (School Board Policy). Такі вчинки призводять до тимчасового відсторонення учня зі школи. Виключення зі школи є наслідком наявності зброї в учня; використання зброї, щоб завдати шкоди чи погрожувати іншій людині; вчинення фізичного насильства, що призвело до тяжких тілесних травм, які потребують лікування; напад із сексуальною метою; наркоторгівля або торгівля зброєю; крадіжка; надання спиртного неповнолітнім; будь-які інші дії, визначені статутом

Шкільної Ради. До неприйнятної поведінки, окрім зазначеної вище, належать також коментарі расистського, сексуального, сексистського чи гомофобного змісту, наклеп, глузування, графіті [2].

Шкільний персонал також зобов'язаний надати підтримку для потерпілої особи, наприклад, надавши контактну інформацію про організації, які здійснюють професійну підтримку, наприклад, організацій охорони здоров'я, організацій у справах дітей та молоді, гарячих ліній допомоги або інших громадських організацій, які можуть надати необхідну конфіденційну підтримку. Шкільний персонал, який безпосередньо працює з учнями (директор, заступник директора, вчителі, асистенти, соціальні працівники школи, психологи), повинен вжити певних заходів до кривдників у відповідь на інцидент:

- ідентифікувати насильницьку поведінку;
- вжити заходи щодо припинення неадекватної поведінки;
- пояснити, чому така поведінка є неприйнятною, неввічливою чи образливою для інших;
- попередити насильницьку поведінку у майбутньому [2].

У школах Канади діє політика *Безпечних та Турботливих Шкіл (Safe and Caring Schools Policy)*. В документі передбачено, що безпечною школа вважається, якщо характерним для неї є:

- навчальне середовище, вільне від булінгу, залякувань, домагань та дискримінації;
- дисциплінованість та організованість навчального оточення;
- Кодекс поведінки учня з чіткими вимогами та наслідками;
- виконання шкільної політики та рекомендацій відповідно до плану;
- активний контроль з боку дорослих;
- система безпеки;
- план дій у разі кризових ситуацій.

Турботливе та інклюзивне навчальне середовище для школярів ґрунтується на принципах:

- позитивних відносин та взаємопідтримки;
- інклюзивного навчання;
- визнання зусиль та досягнень;
- поваги до різноманітності;
- захисту здоров'я та добробуту учня;
- ввічливості та поваги;
- взаєморозуміння;
- рівності та справедливості;
- постійної зацікавленості та уваги до навчальних досягнень школяра [1; 4].

Окрім чітко встановлених правил поведінки, процедури контролю за їх дотриманням та покаранням у разі порушення, в школах Канади добре налагоджена реалізація програм для попередження та вирішення проблеми булінгу. Крім того, існують розроблені рекомендації стосовно запровадження антибулінгової політики. Наприклад, для кожної вікової групи школярів у антибулінгових програмах міститься роз'яснювальна інформація щодо явища цькування та третирування дітей від однолітків, розроблені шляхи його подолання. Також учні здобувають навички спілкування з іншими, вчать будувати міжособистісні стосунки та відстоювати власну точку зору, набувають навичок емпатії, досвіду вирішення конфліктів [3].

Крім того, дієвими є заходи, які б зменшували шанси дітей чи підлітків знущатися над іншими учнями:

- організація дозвілля у місцях школи, де існує менший нагляд. Проведення певних видів діяльності на перервах спеціально тренуваними вчителями або учнями може знизити кількість випадків булінгу;
- диференціювання перерв та часу завершення занять. Це полегшить вчителям здійснення моніторингу шкільних коридорів та допоможе швидко ідентифікувати випадок булінгу, якщо він матиме місце;

- посилення моніторингу місць в школі, де найчастіше трапляється булінг – вбиральні, коридори, кафетерії, віддалені місця ігрового майданчика тощо [3].

Поза школою ставлення, цінності, звички та поведінка педагогічного персоналу також безпосередньо впливають на запобігання та попередження булінгу. Важливо, щоб всі працівники школи були прикладом правильної поведінки для учнів [3]. Для збільшення ефективності антибулінгових програм потрібно залучати батьків, фахівців з медицини, освіти, кримінальних покарань та керівників з громади до організації дозвілля дітей. У цих умовах підлітки стануть більш обізнаними та набудуть навичок ненасильницької поведінки [3].

Отже, можна дійти висновку, що в канадських школах велика увага приділяється створенню сприятливого та безпечного навчального середовища, підвищенню обізнаності учнів про булінг, розробці та впровадженню антибулінгових програм, з метою допомоги учням здобути навички міжособистісного спілкування, вміння відстоювати свою точку зору, вирішувати конфлікти мирним шляхом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Government of Newfoundland and Labrador – Education. Safe and Caring Schools Policy. Revised [Online resource]. – 2013. – P. 14. – Access : www.ed.gov.nl.ca/edu/K12/safeandcaring/policy.pdf.
2. Keeping Our Kids Safe at School. Reporting and Responding to Incidents [Online resource]. – Ontario. – Access : <http://www.edu.gov.on.ca/eng/safeschools/reportingResponding.html>.
3. Public Safety Canada. Bullying Prevention in Schools [Online resource]. – Access : <http://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/bllng-prvntn-schls/index-eng.aspx>.
4. Stop a Bully. Stop a Bully Statistics [Online resource]. – Access : <http://www.stopabully.ca/about-us/stopabully-statistics>.
5. The Education Act. Provincial Code of Conduct. 301. 11 [Online resource]. – Access : http://www.elaws.gov.on.ca/html/statutes/english/elaws_statutes_90e02_e.htm#BK565.

Ольга Крутенко,
канд. пед. н., доцент,
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти
педагогічних працівників

**СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТЬОГО ТА СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА
ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ:
ДОСВІД ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

Стаття містить аналіз поглядів педагогів минулого та сучасності на значення соціокультурного середовища та необхідність створення безпечного освітнього та сімейного середовища для психологічного благополуччя дітей.

Olha Krutenko

**FORMATION OF A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR FAMILY
AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF CHILDREN:
THE EXPERIENCE OF NATIONAL PEDAGOGY**

The article provides the analysis of past and present teachers' vision, the importance of socio-cultural environment, and the need to create a safe educational environment for family and psychological well-being of children.

Пошук шляхів гуманізації виховного процесу в сучасній школі актуалізує необхідність спрямованості педагогічної науки і практики на самоцінність людської особистості та внутрішні ресурси учнів, їхній саморозвиток. На нашу думку, серед пріоритетних завдань шкільного виховання є створення умов, які сприяють повноцінному особистісному розвитку кожної дитини. Соціокультурне середовище, в якому відбувається життєдіяльність підростаючого покоління, є предметом вивчення всіх суспільно-гуманітарних наук. Питання щодо значення середовища для людини, її освіти і виховання було в центрі уваги і давніх філософів, і сучасних науковців. Розробляли цю проблему Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель, Д. Д'юї, С. Френе, М. Монтессорі, К. Вентцель, С. Шацький, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко, І. Бех та інші учені.

Поняття «середовище» у психолого-педагогічній літературі трактується як багатозначне: це і середовище життєдіяльності людини, і природне середовище, і освітнє середовище тощо; це поняття включає в себе, крім наявності умов, що забезпечують розвиток людини, ще й присутність людини як суб'єкта взаємодії з оточенням. У сучасному словнику-довіднику «Соціологія»: терміни, поняття, персоналії» соціальне середовище визначається як: «суспільні, матеріальні та духовні умови, що оточують людину, забезпечують її існування, формування й діяльність. Соціальне середовище як постійне джерело поповнення особистого досвіду, знань людини є тим об'єктивним чинником, що визначає спрямованість життєвих потреб, інтересів, цінностей, реальну поведінку особи, процес її самовизначення й самореалізації» [10].

У «Філософському словнику» (за ред. В. Шинкарука) знаходимо подібне визначення: «Соціальне середовище – це сукупність суспільних, матеріальних та духовних умов, які є основою існування, формування і діяльності людини, справляє вирішальний вплив на розвиток особи. Водночас під впливом творчої активної діяльності людини соціальне середовище зазнає змін і перетворень, у процесі яких змінюється і сама людина». У наведених термінологічних формулюваннях констатується єдність людини і середовища, в якому вона функціонує; підкреслюється динамічний характер взаємообумовлюючих впливів в системі «людина – середовище». Соціокультурне середовище має значення не само по собі, а в залежності від того, яким чином і в якій мірі воно впливає на розвиток підростаючої особистості [2].

Низка педагогів-науковців, серед яких можна назвати Л. Новикову, Н. Селіванову, А. Куракіна, визначають середовище як «те, серед чого знаходиться дитина» [9]; «те, що оточує колектив і з чим він вступає у взаємодію» [4]. Ю. Мануйлов конкретизує ці визначення таким чином: «Середовище – це те, серед чого перебуває суб'єкт, через що формується спосіб життя», ще раз підкреслюючи головну ознаку